

Klimata pārmaiņas cilvēces vēstures spogulī

Avots: Dreamstime

Indonēzijā ir daudz aktīvu vulkānu. Tamboras vulkāna izvirdums 1815. gada aprīlī izraisīja globālas klimata anomālijas, neražas un skaudra bāda gadus teju visās ziemeļu puslodes zemēs. Pastāv uzskats, ka nelabvēlgie laikapstākļi sekmēja Napoleona armijas sakāvi pie Vaterlo tā paša gada 18. jūnijā.

Amanda Pauere, Oksfordas Universitātes asoc. prof.*

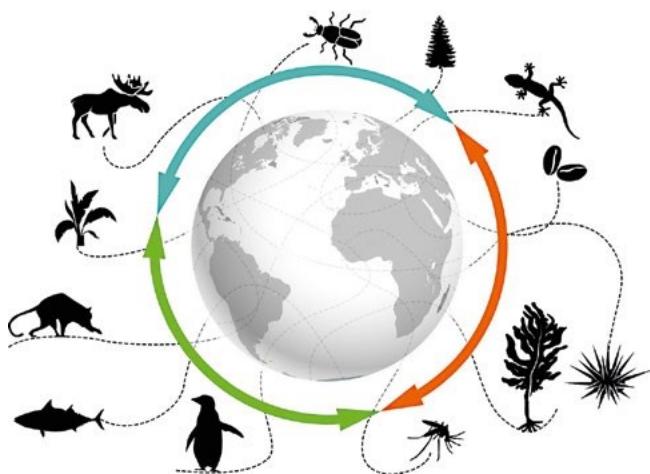
Iespējams, viens no iemesliem, kas rada grūtības kons truktīvi domāt par klimata pārmaiņām un to raisītajām sekām nākotnē, ir meklējams Rietumu kultūrā valdošajā cilvēces vēstures izpratnē, proti, uzskatā, ka tagadne ir gadsimtiem ilgas progresīvas attīstības rezultāts. Saskaņā ar šo uzskatu vēsturiskā attīstība ir novēduši pie sarežģīti strukturētām sa biedriskām iekārtām globalizētā pasaule, kur vairums iedzī votāju ir pakļauti urbanizētas vides, augoša patēriņa un konkurētspējas prasībām. Līdz šim cilvēcei ir izdevies gūt uzvaru pār dabas spēkiem, un šim triumfa gājienam ir jāturpinās arī nākotnē. Jebkāds cits risinājums būtu "solis atpakaļ" tādā pasaule, kur "atpakalgaitā ejošie" tiek nozēloti vai nicināti.

Taču patlaban top skaidrs, ka mēs, cilvēki, neesam uzvārētāji. Nākotne ir izvērtusies gana neskaidra, un mūsu domāšanai ir jāķūst citādai. Vai te palidzētu jauni vēsturiskie naratīvi? Un kādi tie varētu būt?

Aizmirstam par progresu

Šī brīža valdošais uzskats par pagātni, tagadni un nākotni kā progresīvas attīstības trajektoriju tiek pastāvīgi atražots gan izglītības sistēmā, gan valstu politikas jomā. Taču tas nepiedāvā alternatīvas tām idejām un praksēm, kas cilvēci ir

* Amanda Power, Climate change: narrate a history beyond the 'triumph of humanity' to find imaginative solutions. Pārpārlemts no www.theconversation.com saskaņā ar Creative Commons licenci un autorei laipnu atļauju.

novedušas pie ekoloģiskas katastrofas sliekšņa. Šis naratīvs ietver pārliecību, ka lietas nokārtosies pašas, tāpēc parasto ļaužu pūliņi nav nepieciešami un būtu gluži veltigi. Progresu kopumā nodrošina cītīgs valsts pārvaldes amatpersonu un zinātnieku darbs, bet acumirkļigas transformācijas – dažādu aktīvistu vai vizionāru veikums. Vēstures gaitu nosaka virzība preti vispārējam labumam.

Tradicionālā domāšanas paradigma kavē iztēloties nākotni, kurā dažādas sabiedrības pielāgojas klimata pārmaiņu radītajiem izaicinājumiem. Īpaši tas attiecas uz gadījumiem, kad adaptācija paredz būtiski samazināt patēriņu, veidot neierastas sociālās organizācijas formas un smagāk piepūlēties pārtikas ražošanā vai vides pārvaldībā. Šāda nākotnes vīzija ievērojami atšķiras no tehnoloģiski augsti attīstītās, globalizētās rītdienas pasaules, ko sola progresu naratīvs. Mūsdienu populārajā kultūrā atskārsmes par klimata pārmaiņu varbūtējām sekām bieži ir apokaliptiskas, bet cerības mazināt to ietekmi visbiežāk iemiesojas fantāzijās par kādu pēdējā brīža glābiņu, ko cilvēcei nesis kāds ģeniāls prāts vai no ārpuszemes civilizācijas pārņemta tehnoloģija.

Lai klimata pārmaiņu problemātiku risinātu jēgpilni, mums nepieciešams paplašināt līdzšinējo Rietumu historiogrāfijas ietvaru – tas ir izaicinājums un iespēja vienlaikus. Mums jāsāk domāt par vēsturi visas planētas ekoloģijas kontekstā, atsakoties no "cilvēka kā dabas valdnieka" principa. Skatīt vēsturi jaunā gaismā palīdz ieskats marginalizēto, no valdošā narrativa atstumto tautu kultūrā. Piemēram, daudzu iezemiešu cilšu priekšstatos par pagātni cilvēks atklājas kā komplikētas ekosistēmas sastāvdaļa.

Vides vēsturnieki arī pēta senatnes sabiedrības mijiedarbību ar apkārtni un procesus, kuru gaitā koloniālas lielvaras, impērijām paplašinoties, sagrauj ekoloģiski stabilāku kopienu dzīvesveidu. Šie pētījumi ietver arī klimatisko un vides izmaiņu iespaidu uz agrīnajām civilizācijām. Piemēram, Romas kultūras bojāja hronoloģiski sakrit ar globālām klimatisko apstākļu pārmaiņām mūsu ēras pirmās tūkstošgades vidū, tātad laikposmā, kad vērojams arī vairāku citu civilizāciju noriets Ķīnas, Indijas, Centrāamerikas, Peru un Meksikas reģionos.

Gan iedzīvotāju veselība, gan bioloģiskā daudzveidība ievērojami uzlabojās nākamajā vēstures periodā – tā dēvētajos "tumšajos viduslaikos". Tātad valsts varenība ne vienmēr paredz vispārēja labuma pieaugumu.

Cilvēces likteņa meti nesaraujami pārklājas ar tiem nospiedumiem, ko mūsu planētas vēsturiskajā pieredzē atstājuši dzīvnieki, kukaiņi, mikrobi, augi, koki, meži, augsne, okeāni, šķūdoņi, akmeņi, vulkānu izvirdumi, solārie cikli un orbitālās kustības nobīdes.

Savītie likteņi

Amerikas vietējo populāciju iznīcība pēc eiropiešu ierašanās 16. gadsimta sākumā izraisīja milzīgas vides izmaiņas Jaunajā pasaulē. Līdz ar 56 miljonu cilvēku bojāju mežu ataudzes pamesto lauksaimniecības zemju teritorijās varēja absorbēt oglekļa gāzi tik lielā apjomā, lai izraisītu klimata atdzišanu globālā mērogā, tādējādi aizsākot mazo ledus laikmetu. Šajā periodā grūtas dienas pārcieta sabiedrības visās zemeslodes daļās. Eiropā to iezīmēja mežonīgas "raganu medībās" – valdīja uzskats, ka tieši nešķisto spēku apzināta kaitniecība ir "nedabisko" laikapstākļu izraisītāja.

Tikmēr skarbie klimatiskie apstākļi izrādījās pārvarami un pat labvēlīgi Niderlandei, kuras iedzīvotāji iemanījās pakļaut postos dabas spēkus. Valdošo vēju intensitātes izmaiņas nīderlandiešus mudināja attīstīt rosigu kuģniecību, kas šajā "saltajā zelta laikmetā" viņiem pavēra ceļu agresivas tirdzniecības impērijas izviedei.

Ja arī šāda stratēģija nav paraugs nākamībai, tā tomēr apliecinā – cilvēki var un spēj pielāgoties radikālām izmaiņām dzīvesveidā, centienos un gaidās, priekšstatos par lietu kārtību. Un viņiem nebūt nav jātiecas iegūt vairāk to, kas ir pieejams simbrīžam.

Šī atziņa mudina apcerēt pašas vēstures disciplīnas būtību. Vai vēsturei ir jābūt vienīgi cilvēces gaitu aprakstam? Ja cilvēks ir komplikētas ekosistēmas sastāvdaļa, tad arī pagājušo laiku norises jāskata plašā perspektīvā, kur cilvēces likteņa meti nesaraujami pārklājas ar tiem nospiedumiem, ko mūsu planētas vēsturiskajā pieredzē atstājuši dzīvnieki, kukaiņi, mikrobi, augi, koki, meži, augsne, okeāni, šķūdoņi, akmeņi, vulkānu izvirdumi, solārie cikli un orbitālās kustības nobīdes.

Bagātinot pagātnes stāstu, mēs mazinām šokējošo atskārsmi par mūsu esības pamatu – par to, ka galu galā esam piešaistīti Zemei, vienīgajai planētai, par kuru zināms, ka uz tās iespējama dzīvība. Tā mēs atklājam, ka mūsu izdzīvošana ir atkarīga no neskaitāmām sarežģītām, ļoti vārīgām attiecībām, ko "progresā" narrātivs ir ignorējis, mudinājis nicināt vai pat uztvert kā draudu.

Atziņa par to, ka izsenis pastāvošais tradicionālais skatijs uz cilvēces vēsturi var mainīties un ka tam vajag mainīties, mums paver jaunus domāšanas apvāršņus. To pieņemot, mēs spēsim gluži citādi domāt par sabiedrību, un iztēles trūkums vairs nebūs šķērslis iemīt jaunas takas. **E&P**